

Тема уроку. Омоніми. Омоформи, омофони, омографи. Міжмовні омоніми. Пароніми

Автор: Сметаніна С. В.,

вчитель української мови та літератури

ЗОШ №27 м. Рівне

Мета уроку: формувати вміння знаходити в текстах та реченнях омоніми та їх різновиди, пароніми, будувати речення із такими словами, виправляти помилки у вживанні омонімів та паронімів, працювати із словниками; розвивати творчі здібності учнів, спостережливість, логіку, культуру мовлення, виховувати любов до рідного слова, інтерес до вивчення рідної мови

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Обладнання: словник-довідник «Українське літературне слововживання», хрестоматії «Світанок Вітчизни», індивідуальні картки, посібник «Культура слова» (О.Пономарів).

Хід уроку

I. Організація класу.

II. Перевірка домашнього завдання

1. Фронтальне опитування.

- Що вивчає лексикологія?
- Що таке лексичне значення слова?
- Які ви знаєте типи переносних значень слів?
- З якою метою ми вчимося їх відрізняти?
- Що таке моносемія? (Слово має одне значення).
- Назвіть антонім до слова моносемія (Полісемія).

2. Виконання тестових завдань.

Кожне запитання 1 бал.

1. Лексика – це

а) синоніми, антоніми, омоніми;

б) словниковий склад мови;

в) застарілі слова;

г) наука про мову.

2. Позначте групу речень чи словосполучень, у яких усі виділені слова мають переносне значення

а) оазис культури; проходить час; розвивати здібності; носій мови.

б) м'який хліб; вушко голки; випити склянку;

в) бідний словниковий запас; з'їсти зуби; номер будинку; похилий вік;

г) чуба гріти, тепле слово, посміхнулись карі оченята, автор книги.

3. У якому рядку усі слова багатозначні?

а) Гречка, префікс, бар'єр, зірка;

б) журавель, земля, голова, місяць;

в) пейзаж, супутник, фонетика.

4. Визначте тип переносного значення слова у реченнях та словосполученнях, установивши відповідність.

1. Аудиторія зашуміла;

А. Метонімія.

2. Ніжка стола;

Б. Метафора.

3. Плаче бідний та зітхає, сну не знають його очі;

В.Синекдоха.

4. Зал аплодував;

5. Кругом Січі запорожця москаль облягає;

6. Космічний корабель;

7. Зерна роси;

8. Гострий розум;

9. Як і колись, так і тепер ти // не спромоглась на гарний плід (йдеться про історію України).

Відповіді: 1,4,9 – метонімія, 2,6,7,8 – метафора, 3,5 – синекдоха.

III. Актуалізація опорних знань

Слово вчителя.

Сьогодні ми продовжуємо вивчати відомості із розділу «Лексикологія».

Тему ви визначите самі. Проаналізувавши слова, записані на дошці, скажіть, як вони називаються.

Бал-бал, байка-байка, роман-Роман, мати-мати, обід-обід, тактичний-тактовний, сонце-сон це, *обід-обід* (Омоніми)

4. Повідомлення теми уроку.З'ясування цілей уроку.

5. Сприйняття та засвоєння нового матеріалу.

Дослідження. Робота з підручником.

Опрацювавши матеріал підручника, дайте відповіді на запитання.

Які слова називаються паронімами?

Які слова називаються омонімами?

Назвіть серед записаних слів пароніми. Поясніть їхнє лексичне значення.

Бал-бал, байка- байка, роман-Роман, мати-мати, обід-обід, тактичний-тактовний, сонце-сон це, *обід-обід*.

Словникова робота.

Тактичний – такий, що стосується тактики.

Тактовний – такий, що знає міру, такт; вихований.

Евристична бесіда.

Чи всі слова, записані на дошці, однаково пишуться ?

А чи однаково вони вимовляються?

Робота в парах. Робота з підручником.

Визначте, якими різновидами омонімів виступають подані слова. Свої думки обґрунтуйте, проаналізувавши теоретичний матеріал.

Наведіть самостійно дібрані до кожної групи приклади.

Усна пояснювальна вправа.

Визначити різновиди омонімів. Пояснити їхнє лексичне значення.

Конкурс мовознавців проходив у два тури.

Виступ кобзаря завжди бере за живе.

Прозелень жовта зліта з літа.

Вибіркова вправа

Виписати омоніми, назвати вид.

Грубе слово відразу викликає відразу. (Омоформи)

Прийшла дорога дорога

до нас – до тебе і до мене. (Омографи)

Йди до лісу і швидше греби на будь-який смак осінні гриби. (Омофони)

Світи мені, завжди світи.

Священне сонце простоти,

В які б я не пішов світи. (Омоформи)

Поширений жанр японської поезії – танка.

Дівчата водили танки та співали веселих веснянок. (Пароніми)

Прозора пара підіймалася над вечірнім ставком. Закохана пара повільно йде нічним містом. (омоніми).

Поясніть лексичне значення слова танка (жанр японської поезії).

- А якщо було б танки і танки, то які б це були б види омонімів? (омофони).

Міжпредметні зв'язки. Робота з текстом.

Учитель. Поезія, із текстом якої ми будемо зараз працювати, входить до збірки «Зів'яле листя». Що ви знаєте про автора цих віршів і про саму збірку?

Виразне читання поезії.

Мати – омоформи, поле – омоформи, надія – омофони, сім'я-сім'я – омограф.

Евристична бесіда.

Чому Олександр Пономарів у посібнику «Культура слова» назвав цілий розділ «Привабливість і підступність паронімів»?

- Поясніть, чому так важливо розрізняти слова-пароніми, омоніми? (щоб не робити помилок).

Робота в парах. Редагування.

Відредаговані речення записати в зошит.

У найбільш людяних місцях Рівного потрібно облаштувати майданчики для відпочинку. (Людяних - людних).

Ця неділя була дуже насиченою, дні пролетіли швидко. (Неділя - тиждень).

Відчинилися блискучі дверцята, вийшов якийсь воєнний. (Воєнний - військовий).

Учитель. В українській мові допустиме паралельне вживання слів військовий і воєнний: блок, союз, машина і т.д. Нормативним є також вживання слів військово-історичний та воєнно-історичний.

Учитель. Чому помилився мовець у другому реченні? Що вплинуло на таке слововживання? (Російське неділя, українське - тиждень).

Учитель. Явище, яке ми спостерігали в попередньому аналізованому реченні, називається міжмовні омоніми.

Усне лінгвістичне повідомлення про міжмовні омоніми. Приклади записати в зошит.

Булка – білий хліб (укр.), булка – дівчина, наречена (болг.); голка – інструмент для шиття (укр.), голка – дівчина (чеська), уродливий – гарний (укр.), уродливий – потворний (рос.).

Бесіда за змістом повідомлення, обмін враженнями.

- Що потрібно робити, щоб уникати помилок у вживанні омонімів і паронімів. (Вивчати значення слів, звертатися до словників паронімів та тлумачних).
- Хоч виучувані лінгвістичні явища і ускладнюють комунікацію, але на основі їх складають дотепні каламбури, жарти, шаради, які цікаво читати.

Словникова робота.

Каламбур – дотепний вислів, побудований на обіграванні багатозначності слова або омонімії.

Робота в групах

1. Пояснити значення слів за словником паронімів. Увести в речення подані слова (письмово, 2 на вибір)

Гривня (грошова одиниця) – гривна (металева прикраса на шию у вигляді обруча).

Аркан – оркан (тропічний циклон).

Адаптувати (приспосовувати) – адоптувати (усиновляти).

Капманія (суспільно-політичні заходи, військовий похід) – компанія (група людей).

2. Виписати 2-3 каламбури, виразно їх прочитати. Пояснити, на основі чого вони побудовані.

Дехто вважає себе дуже освіченим, бо обманюють надто досвідчений (паронімія).

Грицю вже не до коси: вплив човен з-за коси, в нім русявих дві коси (омонімія).

Хто пестливе ймення відгадає,

дуже миле у своїх природності,

що в пестливій формі означає

представницю іншої народності? (Марійка (ім'я) – марійка (представниця народності), омофони).

3. Творча вправа

Скласти каламбури, використовуючи омоніми.

Не від – невід,

Гаїті – гаї ті,

бал – бал,

мати – мати,

надія – Надія,

дорога – дорого – дорога,

такса – такса.

Приклади складених дітьми каламбурів.

Ох, побачити б гаї ті на прекрасному Гаїті!

Мій вчорашній світський бал на уроках балом став.

Кожен тато й кожна мати хочуть вундеркінда мати.

Є у хлопців всіх надія, що полюбить їх Надія.

Дорога дорога дорого коштує.

Такса у таксі така, що й таксі вить пора.

Підсумки уроку.

Що нового дізналися на уроці?

Чому навчилися на уроці? Що запам'ятали?

Який вид роботи найбільше сподобався?

Як ці знання ви використаєте в житті?

Домашнє завдання. Повторити § 26, 27.

Завдання на вибір:

- виписати із поезій Лесі Українки та Івана Франка речення з омонімами та паронімами;

- скласти каламбури із омонімами та паронімами;

- виконати письмово вправу 275.

Учитель. Бажаю, щоб ваше життя було подібне на казковий бал, а в школі все було на найвищий бал.